

NEOBVYKLÝ ZIRKON Z FRAKCIONOVANÉHO PERALUMINICKÉHO GRANITU

K. Breiter¹, R. Škoda² a H.-J. Förster³

¹Česká geologická služba, Geologická 6, 152 00 Praha 5, breiter@cgu.cz

²Masarykova Universita, Kotlářská 2, 611 37 Brno

³Institute of Earth Sciences, University of Potsdam, P.B.Box 601553, D-14415 Potsdam, Germany

Detailně byly studovány neobvyklé zirkony z peraluminického, fluorem a fosforem bohatého granitového systému u Podlesí v západních Krušných horách (Breiter 2002, Breiter et al. 2005a).

Studované horniny zahrnují albit-topaz-biotitický granit blatenského masívku (0.5–1.0 % F, 0.2–0.4 % P₂O₅), vysoce frakcionovaný albit–topaz–protolithionitový granit pně Podlesí (0.5–1.2 % F, ~0.5 % P₂O₅) a pozdní extrémně frakcionovaný albit–topaz–zinnwalditový granit plochých žil (1.0–3.0 % F, ~1 % P₂O₅). Okolo 350 kvantitativních analýz zirkonů z 25 reprezentativních vzorků granitů bylo provedeno na mikrosondách CAMECA SX100 (MU a ČGS Brno) a CAMECA SX50 (GeoForschungsZentrum Potsdam).

Některé studované zirkony Podlesí jsou extrémně ochuzeny o křemík (až pouze 0.30 *apfu*) a zirkonium (až pouze 0.57 *apfu*) a zároveň obohaceny některými prvky, které se v zirkonu běžně vyskytují pouze ve stopovém množství. V případě několika prvků jde o zatím nejvyšší zjištěné obsahy ve světovém měřítku.

Koncentrace fosforu vzrůstá od 1-3 hmot.% P₂O₅ v zirkonu z biotitického granitu až do 20 hmot.% (0.60 *apfu* P) v pozdním zirkonu z cinnwalditového granitu. V zonárních krystalech je obsah fosforu v jádře vyšší než v okrajích. Obohacení uranem je v jednotlivých zrnech nehomogenní a žádný systematický vývoj od středů k okrajům nebyl nalezen. Zrna zirkonu s více než 1 hmot.% UO₂ jsou metamiktická a hydratovaná. Obohacení zirkonu uranem je nezávislé na stupni frakcionace mateřské horniny: do 2.4 hmot.% UO₂ v zirkonu z biotitického granitu, až 14.75 hmot.% UO₂ v zirkonu z protolithionitového granitu a 6.2 hmot.% UO₂ v zirkonu z zinnwalditového granitu. Obohacení zirkonu niobem a bismutem je nepravidelné. Obsah Nb se pohybuje od hodnot pod detekčním limitem mikrosondy po 6.7 hmot.% Nb₂O₅ (0.12 *apfu* Nb). Některé zirkony z protolithionitového granitu obsahují až 7.7 hmot.% Bi₂O₃ (0.079 *apfu* Bi). Koncentrace scandia je méně variabilní – od hodnot pod detekčním limitem po 1.5 hmot.%, vyjimečně až 3.42 hmot.% Sc₂O₃ (0.11 *apfu* Sc). Fluor je přítomen převážně v metamiktizovaných zrnech, maximálně do 3.5 váh.% v zirkonu z zinnwalditového granitu. Koncentrace LREE jsou převážně pod detekčními limity mikrosondy. Koncentrace Y a HREE jsou velmi variabilní, od hodnot pod limitem detekce po max. 7.93 hmot.% Y₂O₃ (0.145 *apfu* Y). Nejvyšší koncentrace hafnia (max. 9.1 hmot.% HfO₂; ekvivalent 8.5 mol% HfSiO₄) byly nalezeny v nejvyšší části intruze protolithionitového granitu. Z dalších prvků lze zmínit až 5.5 hmot.% Al₂O₃, 3.6 hmot.% FeO a až 4 hmot.% CaO.

Nejdůležitějšími reakcemi umožňujícími vstup neobvyklých prvků do struktury zirkonu jsou berlinitová (P⁵⁺ + Al³⁺ ⇌ 2Si⁴⁺), xenotimová ((REE + Y)³⁺ + P⁵⁺ ⇌ Zr⁴⁺ + Si⁴⁺), brabantitová (Ca²⁺ + (U + Th)⁴⁺ + 2P⁵⁺ ⇌ 2Zr⁴⁺ + 2Si⁴⁺), ximengitová (Bi³⁺ + P⁵⁺ ⇌ Zr⁴⁺ + Si⁴⁺) a pretulitová (Sc³⁺ + P⁵⁺ ⇌ Zr⁴⁺ + Si⁴⁺) substituce. Vznik takto zvláštního zirkonu byl podmíněn kombinací dvou faktorů: (i) primárně byl obsah Zr v tavenině nízký. Proto došlo k saturaci zirkonu v tavenině a jeho krystalizaci relativně velmi pozdě, když už byla tavenina, díky předcházející frakcionaci, silně obohacena vodou, fluorem, fosforem a též Nb, Ta, Bi, and U. (ii) tyto zirkony byly posléze metamiktizovány a alterovány postmagmatickými fluidy (Breiter et al. 2005b).

Breiter, K. (2002): From explosive breccia to unidirectional solidification textures: Bulletin of the Czech Geological Survey, 77, 67-92.

Breiter, K., Müller, A., Leichmann, J. and Gabašová, A. (2005a): Textural and chemical evolution of a fractionated granitic system: the Podlesí stock, Czech Republic. Lithos, 80, 323-345.

Breiter, K., Förster, H.-J. and Škoda, R. (2005b): Extreme P-, Bi-, Nb-, Sc-, U- and F-rich zircon from fractionated perphosphorus granites... Lithos, in print.